

Ставру, С. ОДРАДЕК: дивото и изкуството на собствеността. // Предизвикай правото!, 2026, № 1, с. 1–16

Автор: проф. д.н. Стоян Ставру

ОДРАДЕК: ДИВОТО И ИЗКУСТВОТО НА СОБСТВЕНОСТТА

Преди да започна с проблема за притежаването на дивото, бих искал да направя едно условно разграничение на способите за придобиване на собственост в зависимост от близостта/отдалечеността им от природата, което може да предложи подход към една нова философия на вещното право. За целта ще използвам антропологическия анализ, направен от Клод Леви-Строс върху различните начини за приготвяне на храната и тяхното значение за разбирането на структурната опозиция между природата и културата.¹ Клод Леви-Строс противопоставя печеното като най-близо до природата: свързано с ловуването, агресията, мъжкото начало, жертвоприношенията, на вареното като най-близо до културата: свързано с готвенето, грижата, женското начало, домашното огнище. Става въпрос за два различни начина за обработване на суровата храна (хаоса), при които тя се трансформира и превръща в част от символичния ред (космоса) на хората. Готвенето всъщност е действие по подреждане и в този смисъл то включва в себе си и модели за притежание. Именно по линията „сурово-сготвено“ се осъществяват различните модели за символичното снемане на противопоставянето между природа и култура, водещи до организиране на човешкия опит спрямо храната. Към двата основни начина на приготвяне на храната, посочени от Строс: печеното и вареното, може да се добавят и още поне два: а) пушеното, което дава възможност за дългосрочно съхранение на храната и в този смисъл е не само техника за готвене, но и стратегия за оцеляване и контрол върху природните ресурси; и б) пърженото, което е резултат от интензивен и бърз процес на трансформация на храната, често водещ и до по-бързото ѝ консумиране.

В бинарната структура „природа-култура“ пушеното може да бъде поставено между печеното и пърженото, а пърженото – между пушеното и вареното. Това може да бъде обосновано със самото естество на въздействието при различните форми на приготвяне на храната. Опушването е свързано с повече контрол и време в сравнение с печеното или вареното, което го прави по-ангажиран с културата процес. Като форма на обработка, то не е свързано с толкова директно въздействие както е при печеното, като едновременно с това няма онази технологична сложност, характерна за вареното. За разлика от пърженото, което разчита на бързо и интензивно въздействие, пушеното не е толкова агресивно и не се нуждае от използването на съдове и масла, каквито са необходими при пърженето. Пърженото, подобно на печеното, е форма на приготвяне,

¹ Вж. *Lévi-Strauss, C.* The Raw and the Cooked. Translated by John Weightman and Doreen Weightman, Harper & Row, 1969.

свързана с насилие и агресия, при която мазнината кипи и „атакува“ храната, преобразувайки я чрез силната топлина за кратко време. То е по-близо до природата, тъй като не изисква сложна технология като варенето, но е и по-близо до агресивните форми на готвене, които променят суровината по бърз и интензивен начин. Пушеното символизира мъдростта на дългосрочното планиране и ефективността в управлението на природата. То представлява успеха на незабавното и експлозивно културно усвояване на суровото и превръщането му в храна. Пърженето може да бъде свързано със съвременната култура на бързото приготвяне на храна, докато опушването е по-характерно за старинни и традиционни практики на готвене.

Тези четири начина за обработка на храната могат да бъдат използвани и разкриването на структурата на процеса на „сготвяне“ на всяка материална суровина – процес, който включва и обосноваването на различни модели за притежаване на суровините като вещи. В съотношението между природата и културата собствеността, като формално юридически модел на идеята за притежанието, изпълнява функции, които са подобни на тези на готвенето. „Сготвянето“ на суровината във вещь е основна предпоставка за поставяне на въпроса относно нейния собственик. Изваждането на определени природни обекти от сферата на дивото предполага различни стратегии за обосноваване на притежание. Така се ражда и митът за собствеността. Учтивият човек, както Строс нарича² цивилизованите хора, спазващи порядките за хранене на масата, възприема себе си като собственик. Узаконеният глад идва с претенция за ревандикация. Различните концепции за собствеността изпълняват ролята на посредник именно при прехода на различни обекти от природата към културата (добив и преработка на суровини) и от културата към природата (изхвърляне и преработка на отпадъци). Притежанието е част от инструментариумът, с помощта на който човекът организира природата, като примирява нейната непрозрачност и произволност с изискванията за ред и предвидимост.

Въпреки че в съвременното вещно право доминира монистичния подход към модела на собственост, който предлага на собственика едно и също съдържание от юридически правомощия независимо от начините, по който е придобита вещта, способите за придобиването на тази собственост разкриват важни разлики, които биха могли да имат значение за съдържанието на властта, която предоставя собствеността. Така например „печенето“ може да бъде сравнено със завладяването като еднократен акт на установяване на фактическа власт върху определен природен обект, при което този обект става собственост на завладялото го лице. Налице е директно въздействие по обособяване и придобиване на вещта чрез хващане. От своя страна, „опушването“ наподобява на различните форми на приращение, при които към една суровина (например суровото месо) се присъединява друга (например пушек), като в

² Вж. *Lévi-Strauss, C.* The Origin of Table Manners. Translated by John and Doreen Weightman, Harper & Row, 1978. В контекста на мита за собствеността може да бъде разгледана и втората книга от Митологиките на Строс: „От мед до пепел“, където сладкият мед като естествен продукт е символ на природната хармония и нейната спонтанна щедрост, а горчивата пепел представлява обработената страна на природата – продукт на огъня, който е преобразувал суровината. В този смисъл, собствеността е свързана с пепелта и с човешката способност за трансформация на природата. Вж. *Lévi-Strauss, C.* From Honey to Ashes: Introduction to a Science of Mythology, Volume 2. Translated by John and Doreen Weightman, Harper & Row, 1973.

съединяването им се раждат както вещта, така и собствеността. Тук въздействието е по-слабо и самото управление на природните процеси води до легитимиране на притежание. Третият начин на обработка, „пърженето“, разкрива сходства с преработването, при което използваните материали се трансформират в резултат на активното въздействие от страна на човека, който впоследствие претендира собствеността въз основа на вложения от него труд. Преработването води до придобиване само при предизвикването на достатъчно агресивна промяна, чиято стойност надхвърля тази на използваните материали. От друга страна, „варенето“, макар и да съдържа технологично въздействие, то е значително по-слабо като интензивност от това при печенето, пърженето и опушването поради обгръщането на храната от водата. Водата предпазва храната от прякото въздействие на огъня, поради което процесът на култивиране продължава по-дълго, а промяната буквално се темперира във времето. Така варенето в контекста на вещнопридобивните способности може да бъде съпоставено с давностното владение – владението, установило съюз с времето, което носи собствеността едва след изтичането на определения от закона срок.

агресивно отписване на вещта от природата	толерантно вписване на собствеността в природата
1. ПЕЧЕНО [завладяване]	2. ПУШЕНО [присъединяване]
придобиването е резултат от осъществяването на силно въздействие, най-често за кратък период от време	придобиването е резултат от осъществяването на слабо въздействие, включително за продължително време
3. ПЪРЖЕНО [преработване]	4. ВАРЕНО [давностно владение]
бързо и директно атакуване на природата	бавна и култивираща проява на грижа за стабилност
индивидуален акт и висок интензитет	колективен ангажимент и домашен уют

Единственото място, на което правната теория предлага известен дуализъм в моделите за притежание, е свързано с двете форми на собственост, а именно: частна и публична. Традиционно частната собственост се свързва с индивидуалните нужди, изискващи утвърждаването на една ексклузивна и изключваща всички останали собственост. Публичната собственост, от своя страна, се разглежда като колективна форма на свободен достъп до общи блага, които следва да бъдат управлявани по начин, позволяващ инклузивен процес по приобщаване на всички, които споделят съответната нужда. Тава например в един град има затворени пространства – частни домове и жилищни комплекси от затворен тип, заедно с общодостъпни зони – зелени територии и инфраструктурни съоръжения, чието структуриране и редуване осигурява възможността на живота в градска среда. Най-сериозни затруднения собствеността

среща, изправяйки се пред суровото, т.е. пред природата в нейната първично и диво състояние. Утвърждаването на екологията като политически значима наука и практическото въздействие на все по-осезаемите неблагоприятни промени в климата, все по-често изисква признаване на една нова, дефанзивна собственост³, противопоставена срещу самия човек, т.е. собственост, която съществува, за да изключва въздействието на човека. Дефанзивната собственост предпазва суровините от „сготвяне“, като поставя въпроса: „Може ли да притежаваме, без да готвим?“

Обикновено като инструмент на символичното за запазването на природата в рамките на културата се предлага публичната собственост на т.нар. „защитени природни обекти“, които се притежават изключително от държавата, за да може само тя като субект на суверенна власт, представляващ интересите на всички, да определя начините на нашето съотнасяне с дивата природа. Най-сериозното предизвикателство пред тази нова констелация на притежанието е комбинирането на жеста на изключване: отнемане на достъпа на човека до дивата природа с цел да се предпази тя от неговото трансформиращо въздействие, с желанието за включване: предоставянето на контролирана възможност за достъп до защитените територии с туристическа, естетическа или научна цел. Поради сложността на предлаганите отговори в повечето случаи те намират своето място в административното право, включително във формата на подробни планове за управление и динамично променящи се проекти за защита. Това маргинализира вещното право, на което традиционно се приписва търсенето на прости, стабилни и еднозначни решения. Крайно време е да отхвърлим наложилите се стереотипи за вещното право, разглеждащи го като право, поддържащо статуквото, и да погледнем на него като на динамичен център, в който съществува възможност за генериране на множество различни и дори екстравагантни решения, които със своята прагматичност могат буквално... „да спасят света“.

Дивото е в основата на една нова концепция за притежание, която претендира коренно да се различава от традиционния модел на собствеността, разбрана като абсолютна власт върху една юридически изолирана в границите си вещ. Вместо да укроти чрез изключително владение, тя пуска на свобода дивото: замъглява обектите като вещи, отнема от собствеността нейната ексклузивност и я прави инклузивна, включваща, интегрираща процесите в нейния обект. Стремещт към балансиране на обекта със субекта като динамични полюси в притежанието може да бъде постигнат само ако структурата на модела за собственост позволява максималната „неструктурираност“ (свобода) на процесите във вещите, които се притежават. Тогава собствеността може да бъде по-малко упражняване на власт върху свят, фиксиран във вещи, и повече съучастие в неговата процесуалност, разгръщаща се в потоци. Реката е типичната вещ-поток, която се събира в едно единствено в името на правото на собственост, за да бъде превърната във воден обект, т.е. в рутинна вещ, в утъпкано място, благоразположена за притежание форма. Собствеността прекъсва потока на реката или поне не го забелязва. Гората е също такъв поток, приобщаващ в себе си множество екосистемни процеси, всеки от който се вписва в останалите, най-често нехаейки за интересите на човека. Неслучайно един от най-силните съюзи във

³ Вж. *Ставру, Ст.* Вещи в природно състояние: собственост и отговорност за вреди в контекста на чл. 50 ЗЗД. София: Сиела, 2020, с. 239–240.

въображението на хората за опасността от дивото е комбинацията между непроходима гора и бурна река. Ако използваме геофилософската терминология на Жил Делюз и Феликс Гатари, тази комбинация е възможна алегория на абсолютна⁴ детериториализация, която не подлежи на ретериториализиране. Тя е земя, която не може да бъде усвоена от реда, процесите в нея не могат да бъдат вкоренени по начин, който да позволява осъществяването на притежание. В такава гора може само да се изгубим, но не и да отъпчем пътека, още по-малко – да построим път.

В тази връзка може да се „прочете“ и метафората на Делюз за водата като повторение, носещо различие, и реката като израз на закона, носещ всеобщност: „Законът обединява промяната на водите с постоянството на реката“⁵. Именно в дивия характер на природата Делюз разпознава продуктивната роля на повторението, което носи различие, олицетворено от хаоса на гъсталака, тайнствеността на пещерата и непрозрачността на „свещения“ обект. Дивото е част от трансгресията на повторението, което, ако е възможно, то „е по-скоро чудо, отколкото като закон“: „Ако повторението може да се намери, дори и в природата, то това е в името на мощ, която се утвърждава срещу закона, работи под законите и може би е по-висша от законите. Ако повторението съществува, то изразява същевременно единичност против всеобщото... поставя под въпрос закона, разобличава неговия номинален и всеобщ характер в полза на по-дълбока и по-артистична реалност“⁶. Дивото е провокацията към закона, която трябва да бъде приета в най-голяма степен от правната уредба на собствеността. Приемането на това предизвикателство обаче е възможно само при търсенето и експериментирането с една нова философия на притежанието.⁷

⁴ За разлика от относителната детериториализация, при която субектите или структурите се откъсват от своите територии или установени форми на съществуване, като се пренасочват и прехвърляне към нови, но също толкова фиксирани структури или системи (промяна на формата като прекъсване на потока), абсолютната детериториализация представлява крайна форма на освобождение от всички фиксирани територии, форми или структури, без последваща ретериториализация (пълно освобождаване от ограниченията на каквито и да било структури или територии). Абсолютната детериториализация е радикален процес на откъсване, който не води до нови фиксирани точки или структури, а по-скоро до постоянно движение, промяна и трансформация. Вж. подробно *Делюз, Ж., Ф. Гатари* *Що е философия?*, прев. Росен Русев. С., ИК „Критика и хуманизъм“, 1995, с. 149-153.

⁵ Вж. *Делюз, Ж.* *Различие и повторение*, прев. Ирена Кръстева. С., ИК „Критика и хуманизъм“, 1999, с. 17.

⁶ Пак там.

⁷ Вж. подробно *Ставру, Ст.* *Моралните измерения на собствеността (Към обосноваването на една „проприетарна“ екология)*. С., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021, както и *Ставру, Ст.* *Отвъд боклук. Философско изследване върху притежаването на отпадъци*. С., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2024. Обосноваването на т.нар. „проприетарна“ екология може да бъде разглеждано именно като форма на ретериториализиране на капиталистически идеал за собственост. Тя обаче може да служи и като инструмент за търсенето на онзи „вътрешен предел“ на капитализма, след който е политическата философия и възможна като продуктивна утопия – там, където философията „обръща (капитализма) срещу себе си, за да призове една нова земя и един нов народ“. Вж. *Делюз, Ж., Ф. Гатари* *Що е философия...*, с. 169. Делюз и Гатари посочват, че модерните хора „притежаваме понятието, но сме загубили от погледа си плана на иманентност“ (с. 177), който е суровото поле на потенциалности, неструктурирана основа на съществуването. В него всички възможности за мисъл и действие съществуват преди да бъдат подредени в конкретни форми или системи от значения. Този пред-философски извор за потенциални трансформации може да обогати творчески нашето „притежание“ на самото понятие за притежание. Критиката на Делюз и Гатари е че „нямаме достатъчно създаване. Нямаме достатъчно съпротива към настоящето. Създаването на понятия в самото себе си призовава

Потоъкът не е застопорена вещ, нито ограден имот, нито замразена стойност, а част от движението на живота, съществуващ сам по себе си. Интегрирането на възможността за умножаване на живота по себе си в самия модел на собствеността е екологическият залог на публичната собственост върху защитените територии. За да се осигури тяхното диво състояние, притежанието трябва да е структурирано по такъв начин, че да дава възможност за минимално външно управление, осигуряващо автономията на природния резерват, отколкото вътрешно управление, насочено към поддържане и развитие на дивото. Дивото е онова, което отрича идеята за прогрес, а може да бъде свързано най-вече с резервираността си към водещото значение на човека като фактор в природата. В този смисъл може да се твърди, че безспорното свръхвъздействие на човека върху природата не остава много място на дивото, което е изтласкано в затворени, а не автономни пространства, които сами по себе си се консервират отново единствено и само в името на човека, като този акт на управление се оправдава например: с производството на кислород на световното население или с целите на туризма, удоволствието от спорта и естетическата наслада. Така дивото се превръща едновременно във фабрика и в картина, при което се третира в крайна сметка именно като вещ, която не се различава от останалите освен по някои по-скоро незначителни специфики. Определящо тук е съотношението между това доколко собствеността: а) вписва дивото като вещ в собствената си вътрешна структура и б) се вписва в дивото като външен за нея процес. Рискът от икономическа употреба (горите

бъдещата форма, изисква нова земя и народ, който все още не съществува“ (с. 184), нуждаем се от експериментиране, което да заеме „мястото на привидната истина“ (с. 189).

като бели дробове на човечеството) или естетическа идеализация (планините като обект на възхищение и наслада за хората) може да бъде управляван единствено през етически ключ: като въпрос относно ценността на природата сама за себе си. Именно този въпрос се поставя от концепцията за дивото.

За да бъде демонстрирана разликата при регулирането на дивото в зависимост от степента на неговата инструментализация, ще използвам две остраниности „вещи“, които се повече разпознаваеми като литературни герои: Розата на Сент Екзюпери⁸ и Одрадек на Франц Кафка⁹, отколкото като неподвижни обекти на притежание. Подходът на Екзюпери и подходът на Кафка, макар и да водят до почти еднакво състояние на художествено недоумение, се различават сравнително ясно. Розата е естетизирана в своята изключителност: „Неговата роза му казваше, че тя е единствена от този род в цялата вселена“. Тя е пораснала сама в „природата“ на планетата на Малкия принц и е напълно свободна в своите реакции и желания. Въпреки бодлите си, Розата може да се опитоми и да се притежава¹⁰, макар и като най-скъп приятел, а не така, както се притежава една овца.¹¹ Читателят бързо може да се свърже с нея и да я превърне и в свой приятел, защото розите в крайна сметка са навсякъде. Одрадек¹² стъписва още със самото си описание: плоска звездовидна макара, която сякаш е омотана с накъсани, стари, незавързани, но взаимно преплетени едно за друго, парчета

⁸ Всички цитати от „Малкия принц“ по-долу ще бъдат от Антоан дьо Сент Екзюпери, Малкият Принц, прев. Константин Константинов, С., Издателство „Народна младеж“, ДП „Балкан“, 1978.

⁹ Всички цитати от „Грижата на бащата“ по-долу ще бъдат от Франц Кафка, Грижата на бащата, прев. Венцеслав Константинов. – В: Преображението. Избрани разкази, Издателство „Христо Г. Данов“, 1982.

¹⁰ За разлика от „растителните стихии“ в „разюданата градина“, която е не космос, а „хаосмос“ от рози. Вж. *Дельоз, Ж., Ф. Гатари* Що е философия..., с. 306, 348.

¹¹ За Розата като обект на притежание вж. *Ставри, Ст.* Световъртежи в юридическото мислене. За генеративния потенциал на взаимодействието между литературата и правото. С., Академично издание „Проф. Марин Дринов“, 2024, с. 251-254.

¹² Три от най-влиятелните интерпретации на Одрадек могат да бъдат свързани с имената на Теодор Адорно, Жак Лакан и Славой Жижек. В концепцията на Адорно Одрадек би могъл да представя абсурдността и фрагментацията на модерния живот, при което неразбираемостта на неговото съществуване и същност подчертават отчуждението в съвременното общество. Самият Адорно използва Одрадек при критиката си на окултизма, където посочва, че „Одрадек на Кафка би могъл да е почти ангел“: „почти ангел“ може да се тълкува в смисъл на „неуспешен ангел“, защото, макар и да е странен и необясним, т.е. метафизичен като ангел, той не води до истинско разбиране по-дълбоката реалност, за която загатва, а само засилва субективното отчуждение. Одрадек е фалшив ангел, парадокс без трансценденталност, мистерия, която само засилва кризата на модерността. Вж. *Адорно, Т.* *Minima Moralia*. Рефлексии от увредения живот, прев. Стилиян Йотов. С., ИК „Критика и хуманизъм“, 2021, с. 348, както и *Theodor, A.* Notes on Kafka, translated by Samuel Weber and Shierry Weber. – In: *Prisms*. Cambridge, MA: MIT Press, 1981, p. 243–271. В мисловната логика на Дерида Одрадек е деконструктивен елемент, която илюстрира разпадането на стабилното значение и центровете на власт и подкопава опитите на патриархалния разказвач („Бащата на Логоса“) да наложи ред и смисъл върху света. Вж. *Derrida, J.* Dissemination, translated by Barbara Johnson, London: The Athlone Press, 1981, p. 75., както и *Shokrisaravi, A.* Odradek: This is a word's world, but it would be nothing without the creature, or the text. // *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 2019, № 2, p. 128-138. За Славой Жижек Одрадек представлява обект малко „a“ (objet petit a) по смисъла на лаканианската теория: обектът на желание, който никога не може да бъде напълно постигнат. Вж. *Жижек, С.* Паралакс, прев. Еньо Стоянов, С., Алтера, 2010, с. 242-255, както и *Stockwell, C.* The Star and the Revolution: Žižek, Kafka, and the Alchemy of Subtraction. // *Cultural Critique*, Volume 101, Fall 2018, p. 138. Тук Одрадек ще бъде интерпретиран в друг, юридически контекст, отнасящ се към правото на собственост.

от конци от различен вид и цвят: „Ала то не е просто макара - от средата на звездата стърчи малка наклонена пръчица и към нея под прав ъгъл приляга още една. С помощта на тази втора пръчица, а също на един от лъчите, звездата може да стои права като на два крака“. Одрадек е непроницаем¹³: най-вероятно някога той е бил направен и оставен в къщата, но днес той прави каквото си иска, в целия квартал. Одрадек е окончателно подивял и дори някога да е имал определена цел тя вече напълно е забравена, а разговорът с него не върви.

Ето какво казва Малкият принц на 5-те хиляди рози, които досущ приличат на неговата Роза, но не са същите:

„- Вие никак не приличате на моята роза, вие не сте още нищо - каза им той. - Никой не ви е опитомил и вие не сте опитомили никого. Вие сте сега такива, каквато бе моята лисица. Тя беше лисица, подобна на сто хиляди други лисици. Но аз я направих мой приятел и сега тя е единствена в света.

И розите се почувствуваха много смутени.

- Вие сте хубави, но празни - каза им малкият принц. - За вас не може да се умре. Разбира се, някой обикновен минувач ще помисли, че моята роза прилича на вас. Но тя сама има много по-голямо значение, отколкото вие всички, защото тъкмо нея съм поливал аз. Защото тъкмо нея съм поставял под стъклен похлупак. Защото тъкмо нея съм пазил с параван. Защото тъкмо върху нея убих гъсениците (освен две-три, за да излязат пеперуди). Защото тъкмо нея слушах да се оплаква, да се хвали или дори понякога да мълчи. Защото тя е моята роза.“

Монологът, защото на казаното от Малкия принц „празните“ рози отговарят единствено със смущението си, в крайна сметка завършва с директна претенция за притежание: „тя е моята роза“. По друг начин протича разговорът с Одрадек:

„- Как се казваш? - пита го.

- Одрадек - отвръща той.

- Ами къде живееш?

- Неопределено местожителство - казва той и се засмива.

Такъв смях обаче може да издаде само същество без бели дробове. Звучи почти като шумолене на опаднали сухи листа. С това най-често разговорът свършва.“

Смутени рози, обвинени в това, че не са опитомени, срещу шумоленето на една странна макара. Малкият принц е образът на детето като собственик. Към Розата се отнася едно дете. Розата няма собствено име. Одрадек е името на вещта като дете. Към Одрадек се отнасят като към дете. Одрадек има свое собствено име.¹⁴ И в двата текста

¹³ За мястото на Одрадек вселената на кафкианските „неща“ вж. *Жижек, С.* Паралакс..., с. 242: „Кафкианското Нещо е или трансцендентално, завинаги недостижимо за нас (Законът, Замъкът), или е нелеп обект, в който се метаморфозира субектът, и от който никога не можем да се отървем (подобно на Грегор Замза, превърнал се в насекомо)“. Ако насекомото все пак е някаква дефиниция, то Одрадек е обект, който избягва (макар и не всякаква) символна колонизация: „Одрадек е „по-лошото“ като алтернатива на бащата“ (с. 246), „срамът на бащата на семейството“, „sinthome на бащата, „възелът“, за който се е закачило jouissance на бащата“ (с. 252). Одрадек е „напомняне/остатък от провала на бащата при осъществяването на неговата работа по налагане на Закона (по „кастрацията“)“ (с. 255).

¹⁴ Друг е въпросът, че етимологията на това име остава напълно непрозрачна. За свързването на „Одрадек“ с чешкия глагол „odraditi“, означаващ да разубежда или да възпра някого, вж. *Hamacher, W.* „The Gesture in the Name: On Benjamin and Kafka. Essays on Philosophy and Literature from Kant to Celan, translated by Peter Fenves. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996, p. 319–320, където се предлага

срещаме детето, което в единия случай е изведено на преден план като субект (Малкият принц), а в другия е представено като обект (Одрадек). Трудният въпрос е как собствеността да се отнесе към детето, което устойчиво се свързва с дивото: да го опитоми и защити с отговорност (с което експериментира моделът на дефанзивната собственост¹⁵) или да поговори с него и да се заслуша в шума на сухите листа (с което експериментира моделът за интегративната собственост¹⁶). Какво трябва да направи собственика: да поеме отговорност за своята Роза: „Моята роза ми е ценна поради загубеното време. ... Аз съм отговорен за моята роза...“ или да остави на мира причудливия Одрадек: „Той прекарва ту на тавана, ту на стълбището, из коридорите или в предверието. Понякога с месеци не се появява; тогава навярно се е преселил в други къщи, но после неизбежно се връща в нашия дом.“¹⁷

ДИВОТО	
на планетата	у дома
РОЗА [Розата]	МАКАРА [Одрадек]
по <i>Сент Екзюпери</i>	по <i>Франц Кафка</i>
като ОБЕКТ на СОБСТВЕНОСТ е:	
Розата е <i>естетизирана</i> [може да се притежава и като роза, и като овца]	Одрадек е <i>непроницаем</i> [не може да се притежава нито като дърво, нито като листа]
свободната роза/смутените рози	разговарящият/шумящият Одрадек
като МЯСТО на поява:	
розата е пораснала сама сред ПРИРОДАТА (планетата)	Одрадек е направен и изоставен в КЪЩАТА (дома)

интерпретацията, според която Одрадек е „малко същество, което разубеждава някого от нещо, или по-скоро същество, което винаги разубеждава като цяло“. Въпреки тази възможна етимология, Хамахер посочва, че „Одрадек“ „означава несъгласие, несъгласие и отклонение от реда на значението. „Одрадек“ „означава“, че не означава. Неговият дискурс казва, че той отрича този дискурс, че той де-курсира (de-courses), че той се отклонява от курса; името му казва, че той няма име“ (р. 320-321). За разлика от Одисей, който се скрива зад името Никой, Одрадек си има „чисто“ име за нищо. Одрадек е объркваш хибрид, аномалия, която се самозаличава в реда на означаващите. Именно това прави Одрадек неуловим не само за езиковия, но и за юридическия дискурс.

¹⁵ Дефанзивна е собствеността, чието съдържание е насочено към максимално отблъскване и изключване на човешкото присъствие върху съответната територия. Вж. *Ставру, Ст.* Вещи в природно състояние: собственост и отговорност за вреди в контекста на чл. 50 ЗЗД. София: Сиела, 2020, с. 239–240.

¹⁶ Интегративната е собствеността, която с екосистемната насоченост цели да обедини природата в едно цяло, в което да включи и собствения си титуляр. Вж. *Ставру, Ст.* Моралните измерения на собствеността..., с. 65.

¹⁷ Вж. също *Бенямин, В.* Франц Кафка. По случай десетата годишнина от смъртта му, прев. Богдана Паскалева. // Пирон, 2016, № 13, с. 25, където от характера на изброените пространства се прави извода, че „Одрадек е формата, която нещата приемат в забравата“.

ролята на ДЕТЕТО	
Малкият принц: детето като собственик (към Розата се отнася едно дете) Розата няма собствено име!	Одрадек: вещта като дете (към Одрадек се отнасят като към дете) Одрадек има собствено име!
Как притежава едно дете?	Как се притежава едно дете?

Всяка роза може да бъде притежавана: било то като „празна роза“ (броене до пет хиляди: собствеността като бизнес), или като „моята роза“ (броене само до едно: собствеността като изкуство). В крайна сметка тя е послушна и кокетна и в това е красотата ѝ. Розата може да умре: „Ако види това [много рози като нея – бел. СС] - каза си той, - тя ще бъде много обидена... Ще почне да кашля много силно и ще се престори, че умира, за да не изглежда смешна. А пък аз ще бъда длъжен да се преструвам, че се грижа за нея като болна, защото иначе, за да унижи и мене, тя наистина би се оставила да умре.....“ Розата изисква грижата на пастира¹⁸: Малкият принц е отговорен за своята роза, толкова ценна поради времето, което е загубил за нея. Зад Розата ясно прозира моделът на дефанзивната собственост, която е преди всичко „отбраняваща“, едновременно свръхексклузивна и „празна“. Притежавам розата, за да изключа всички останали, включително и самия себе си от всяко въздействие върху нейната крехка красота. В крайна сметка става въпрос за една изключителна частна собственост, при която „опитомяването“ на розата изисква съобразяване и дори овластяване на нейната свобода: моделът на собственост трябва да „защити“ възможността за спокойното осъществяване на онези естествени процеси в розата, която я правят „свободна“ роза.

Търкалящ се в различни посоки Одрадек не може да стане отново дървото, от което е направен: той се изплъзва не само на света на субективните права (губи стойността и целта си), но и на света на вещите (губи мястото и целостта си). Във всички случаи той е вечен и незаинтересован и в това е вината му. Одрадек не може да умре: „Всичко, което умира, е притежавало преди това някаква цел, някаква дейност - и те са го съсипали; при Одрадек не е така.“ Одрадек отхвърля фиксираната цел, не се нуждае от грижа, а предизвиква грижи¹⁹. Той не е ограничен от желанията на субекта

¹⁸ За значимостта на метафората за пастира и свързането ѝ с „Лекциите по юриспруденция“, които Адам Смит чете през 1772 - 1773 година, вж. подробно *Стилиан, Й.* Пастирството и генезисът на собствеността. // Пирон, 2021, № 21, с. 8-11, 14: „Ловната плячка принадлежи на ловеца съгласно способността му да я отнесе със себе си. Опитомените животни следват своя пастир, затова му принадлежат“ (с. 9).

¹⁹ За конотацията с тревожността, както и за връзката на Одрадек с понятието на Хайдегер за грижа (Sorge), вж. *Stockwell, C.* The Star and the Revolution..., p. 143, както и *Jameson, F.* Kafka's Dialectic. – In: The Modernist Papers. London, New York: Verso, 2007, p. 108. Грижата се появява и в самото заглавие на разказа на Кафка, което не трябва да забравяме, че е именно „Грижата на бащата“. Върху заглавието на разказа и участието в него на Бащата се акцентира и от *Бенямин, В.* Франц Кафка..., с. 7, където е посочено, че Одрадек, заедно с други същества като котгоагънцето, „до голяма степен живеят все още в границите на семейството“.

като собственик, дори и когато последният се държи като приятел. Одрадек разчита единствено на гостоприемството на домакина: на Одрадек не трябва да се задават трудни въпроси дори и когато е отсъствал месеци наред. Пред Одрадек може да се различа моделът на интегративната собственост, която е преди всичко „включваща“, едновременно „отворена“ и „плюралистична“. В крайна сметка става въпрос за една обща публична собственост, при която хората споделят свободата на дивото, без да го ограничават в рамките на своята къща. Притежаването на търкаляща се макара изисква съобразяване с нейната произволна свобода: моделът на собствеността трябва да „впише“ възможността за „преселване“ на Одрадек във всяка друга къща, което го прави едновременно неуловим и достъпен за всички.

РОЗАТА	МАКАРАТА
може да се престори, а и би се оставила да умре	не може да умре и внушава представата, че ще ни надживее
красота	вина
СОБСТВЕНОСТТА е:	
невидима	болезнена
„- Да - казах аз на малкия принц, - все едно дали се отнася за къща или за звездите, или за пустинята: онова, което им дава красота, е <i>невидимо!</i> “	„Очевидно той не вреди никому; но представата, че ще ме надживее, е за мене почти <i>болезнена.</i> “
грижата на пастира [Малкият принц е отговорен за своята роза, толкова ценна поради времето, което е загубил за нея]	гостоприемството на домакина [на Одрадек не трябва да се задават трудни въпроси дори и когато е отсъствал месеци наред]
ДЕФАНЗИВНА собственост: „отбраняваща“, едновременно свръхексклузивна и „празна“	ИНТЕГРАТИВНА собственост: „включваща“, едновременно „отворена“ и „плюралистична“
изключителна частна собственост	обща публична собственост
<i>чакащата роза</i> (Розата е една-единствена на цялата планета)	<i>търкаляща се макара</i> (Одрадек се движи навсякъде, но се връща)

Розата – дивото, което може да бъде опитомени, и Одрадек – подивялото, което не може да бъде осмислено, отправят различни предизвикателства пред вещното право. Уникалността на Розата лесно може да бъде деконструирана. Има поне пет хиляди примера за това в самата повест на Екзюпери – празните рози, които са нормализирани като обект на притежание. Чудноватостта на Одрадек изисква непрекъсната интерпретация. Всяка дума от краткия разказ на Кафка се нуждае от постоянно

репозициониране, за да предложи някакво схождение между написаното и очакванията ни като читатели.

ДЕКОНСТРУИРАНЕ		ИНТЕРПРЕТИРАНЕ	
смущението на празните рози	vs	шумоленето на опадалите листа	
РОЗА		ОДРАДЕК	
познанието е притежание „възрастните никога нищо не разбират сами, а за децата е уморително все да им обясняват и обясняват“: Малкият принц знае как да отгледа своята роза „под стъклен похлупак“		име без произход има различни версии за това какво представлява Одрадек, но никоя от тях не е убедителна, като дори етимологията не може да обясни еднозначно произхода на думата „Одрадек“	
достатъчно е искане „когато някой иска една овца, това е доказателство, че съществува“		целесъобразност без цел не изглежда да е повредено и макар „да е наглед безсмислено, посвоему то е завършено“	
владението е в броенето бизнесменът става собственик, защото пръв е помислил за тях: той е сериозен човек, не е дете, но и детето си има собствена стратегия за притежаване		власт без владение Одрадек е „изключително подвижен и не позволява да се хване“, няма местожителство, скита в и извън къщата, но „неизбежно се връща в нашия дом“	
противоречията се опитомяват „цветята са изпълнени с толкова противоречия“, но лисицата знае „тайната на опитомяването“		шум без отговор „звучи почти като шумолене на опадали сухи листа“, но „често стои дълго безмълвен като дървото, от което, изглежда, е направен“	
бодлите са слаби „Цветята са слаби. Те са просто сърдечни. И правят, каквото могат, за да се пазят. Те мислят, че са страшни с бодлите си“, но са „смутени“ от критиката на собствеността		опасност без вреда „очевидно той не вреди никому; но представата, че ще ме надживее, е за мене почти болезнена“ и това го прави непоносим както за гледане, така и за притежаване	

И ако човекът отдавна е майстор на градините, пастир на овцете и възпитател на децата, то той има отколешна неспособност да се справя с хаоса на Одрадек. В някаква степен развитието на идеята за собствеността е имала за цел да премахне „одрадеците“ от обетованата земя на изобилието или поне да ги впрегне в изпълнението на някаква полезна цел. Но Одрадек може да бъде и особено плодотворно предизвикателство.

Изправено пред Одрадек понятието за собственост разкрива своята безкрайност²⁰. Изваждайки го от стабилността на съществуващото вещноправно статукво, Одрадек не позволява на понятието за собствеността да се изчерпи и вместо това го прави „вечно завръщащо се“ в неговото творческо повторение (Делюз). Този потенциал на трансформация надживява собственика като помощна фигура, която трябва не само да се съобразява през живота си с револвиращото различие в модела на притежаване, но и да приеме факта, че след смъртта си остава наследство с динамично и променящо се съдържание не само по отношение на какво (обектите на притежание), но и по отношение на как (моделите на собственост).

Всеки път, когато притежава Одрадек, собственикът е собственик на нещо различно. Одрадек не позволява на притежанието да се превърне в навик, нито на понятието за собственост да стигне до своите естествени граници. Непонятната форма на „дивата“ макара деблокира всяка теоретична конструкция, която замразява разбиранията ни за собствеността. Предизвикателството „Одрадек“ е ясно: „Опитай се да притежаваш това!“ Повтарящият се отговор на това предизвикателство очертава най-важните траекториите в развитието на вещноправната теория, като определя движението на собствеността между различни форми и значения. Търкалящият се Одрадек е вещ-поток²¹, която непрекъснато завърта около собствената си непрозрачност искането за притежание, като го увелича, но не в еднообразни цикли на възпроизводство на едно и също (както е например при въртенето на колелото като част от една целесъобразна машина), а в продуктивно повторение с творческо различие (именно поради това Одрадек е звездовидна макара с конци без цел).²² От сигурен пътеводител в лабиринта на собствеността нишката на Ариадна се е разпаднала в хаоса от конци, омотани безразборно около една безвредна, но и безполезна макара. Нишката е в процес на трансформация и метаморфоза. Някой трябва да каже на царицата на вещното право – собствеността, ако не, че е гола, то поне, че трябва да промени начина, по който се облича. Началото на преображението е объркване на целта.

Но Одрадек не е далечен художествен пример, а реална част от ежедневно юридическо усилие за интерпретиране на света. По-конкретни примери за „Одрадек“ във вещното право са мъртвото човешко тяло, изхвърленият отпадък, възпътеният геном, откритото море, необятният космосът... Такава всъщност е и всяка роза, която човек е пожелал, но се е сблъскал с нейния категоричен отказ да бъде опитомена. Роза, която има толкова много бодли, че се е превърнала в таралеж. Одрадек е всеки странен

²⁰ За ролята на философията, която „иска да спаси безкрайността, придавайки ѝ консистентност“, Вж. *Делюз, Ж., Ф. Гатари* Що е философия?, прев. Росен Русев. С., ИК „Критика и хуманизъм“, 1995, с. 336.

²¹ За определянето на Одрадек като „непрекъснато движещ се“, като изплъзващ се от ръката, която иска да го задържи, вж. *Stockwell, C.* The Star and the Revolution..., p. 144, 147. Интересна в това отношение е и направената съпоставка между подвижността на Одрадек на Кафка и понятието „номадство“ при Делюз. Вж. също *Deleuze, G., Cl. Parnet* On the Superiority of Anglo-American Literature, translated by Hugh Tomlinson and Barbara Habberjam. – In: Dialogues. New York: Columbia University Press, 1987, p. 37–38.

²² В този смисъл може да се прочете казаното от Милър, че Одрадек „е (не много успешен) робот, технологична конструкция, която изглежда е направена от някой, който не е много добър в проектирането на работи“. Вж. *Miller, J.* Ecotechnics. – In: Cohen, T. (ed.) Telemorphosis, Michigan: Open Humanities Press, 2012, p. 84.

и сложен обект, пред който вещното право спира с учудване и бърза да прикрие неспособността си да го превърне във вещ. Най-често тези обекти се регулират от специализирани административни закони, където заедно с други емигранти, изгонени от страната на вещното право, каквито например са сервитутните права²³, свидетелстват за дълбоките дефицити в съвременната теория на цивилистиката.

Съдбата на сервитутните права съвсем не е случайна, като се има предвид, че именно в тяхното разнообразие се крият различните отговори на конкретните предизвикателства, които практиките на притежаване поставят пред теорията на правото. Правата на преминаване, правото на прокарване, правото на водооттичане, правото на изглед и още безброй възможни други сервитутни права в тази парадигма на различието, са неудобни за търсещата основите на всеобщото вещноправна теория. Според тази теория ограничените вещни права, каквито са и сервитутните, трябва да бъдат ограничени, изтласкани в периферията и в крайна сметка системно изключени от системата. Вместо цялостно представена в основния български вещноправен закон, който е Законът за собствеността, регулацията на сервитутните права е разпръсната в разпокъсаните текстове на най-различни административни закони, каквито са например тези, уреждащи управлението на водите, предоставянето на електронно-съобщителни услуги, разпределението на електрическа енергия... Цялата екстравагантност на притежанието е натикана във вещноправния ъгъл, отреден за сервитутните права, а след това допълнително е захвърлена в отчужденото поле на административните закони. Вместо да реформира собствеността, съвременното българско вещно право е предпочело да кодифицира различията като маргинализирани, допълнителни, ограничени, сервитутни вещни права.

Едно от най-важните „послания“ на Одрадек е, че понятието за собственост не трябва да бъде блокирано от своите определения, а вместо това, ако иска да остане продуктивния център на вещноправната теория, трябва да съхрани себе си като „живо“, т.е. като способно да произвежда различия. Експериментите трябва да намерят своето място в самия център на вещното право – там, където стои идеята за собствеността. Тяхната продуктивност би могла да ни помогне не само за адресирането на важни екологични²⁴ проблеми, като например при решаването на въпроса за притежаването на гените като източник на биоразнообразието или при предлагането на модел за разпределяне на въглеродните квоти като коригиращ механизъм на неблагоприятните промени в климата. Тя може да бъде причина и за разкриването на нови потенциали на собственост върху различни негативи на традиционните разбирания за вещи, каквито са например отпадъците като предмети, от които се освобождаваме, и свободните космически тела като доскоро недостижими обекти, от които все по-често очакваме да задоволяват нуждата ни от редки ресурси. Понятието за собственост е от такова естество, че позволява преобличането на притежанието с различни контексти и с

²³ Сервитутните права са ограничени вещни права върху чужд имот, които позволяват на своя титуляр да ползва частично или да ограничи използването на имот, притежаван от друго лице. Такива са например правото на преминаване през чужд имот, правото на прокарване на отклонения от техническата инфраструктура и др. Вж. подробно за сервитутните права *Ставру, Ст.* Сервитутните права според българското законодателство. С., Нова звезда, 2020,

²⁴ За възможната връзка на Одрадек с екологията и деконструкцията, вж. също *Miller, J.* Ecotechnics..., 2012, p. 66, 74-88, където Одрадек е определен като машина sui generis (p. 75).

различни цели. Именно тази негова теоретична гъвкавост осигурява и практическата му безкрайност. И ако правото е „изкуството за справедливостта“, то в частност вещното право може да бъде изкуството на собствеността само ако намери в себе си място за Одрадек. Одрадек е вечният въпрос, който призовава вещното право отвъд неговата монотонност. Въпросът, който ще ни надживее.

Екологичните цели, които си поставя светът, изискват различията в повторенията на притежанието да бъдат вписани в понятието за собственост. Именно за този „щастлив гръцки момент, когато различието като че ли е помирено с понятието“ говори Делюз, призовавайки различието „да излезе от пещерата си и да престане да бъде чудовище“²⁵. В разказа на Кафка Одрадек е излязъл от пещерата и обикаля около къщите на хората. Престанал е да бъде чудовище и с него разтоваряме като с дете. Крайно време е и теоретиците на правото да поставят истински важния въпрос „какви различия могат да бъдат вписани в понятието [за собственост – доб. СС] изобщо и как“²⁶. Преодолявайки опасението, че „различието е лошо в себе си“, което в случая съвпада със стремежа към опазване на идеала на собствеността като абсолютно право върху конкретно нормализирана вещ, работещите в областта на вещното право биха могли да се съсредоточат върху задачата „докъде може и трябва да стигне различието – каква големина?, каква маломерност?, - за да влезе в границите на понятието, без да се изгуби отсам, нито да се измъкне отвъд“²⁷. Само така би могъл да настъпи щастливият момент на вещното право, при което моделът на собственост среща повторението на притежанието, за да се изправи срещу актуалните проблеми на нашия общ свят.

Ако ми позволите накрая бих искал да споделя нещо, което, макар и лично, е свързано с изпълнението на възприетите от мен професионални задължения. Моята цел като автор на юридически анализи много пъти е била именно да предизвикам очевидностите в правната теория, най-вече чрез постепенното навлизане в забранените зони, в местата и темите, за които или се шепти, или изобщо не се говори. Важен индикатор за успеха на тази стратегия са цитиранията на предлаганите научни текстове в противоположен смисъл. Освен съществуването на подновен разговор, те показват и усвояването на разкрития от отправената провокация потенциал за спор. Свидетелстват за създадените от този потенциал нови тези в рамките на удобно настанилите се в себе си понятия. Такива са например понятията за завета на владение (може ли да се завещава факт²⁸), за надделяващо над правото на собственост вписване на прехвърлителния акт (защо вторият приобретател от един бивш собственик придобива собствеността и по отношение на първия приобретател от същото лице, когато то е било актуален собственик²⁹), за собствеността върху мъртво човешко тяло (може ли и в какъв смисъл да се притежава човешкия труп, части от него или преработени негови „варианти“, каквито са например пластинатите³⁰) и още много други³¹.

²⁵ Вж. Делюз, Ж. Различие и повторение..., с. 51.

²⁶ Пак там.

²⁷ Пак там.

²⁸ Вж. Ставру, Ст. Завет на владение. // Собственост и право, 2010, № 6, с. 37-46.

²⁹ Вж. Ставру, Ст. Фактически състав при прехвърлянето на вещни права върху недвижим имот. – Във: Въпроси на българското вещно право. С., 2010, с. 410-424.

³⁰ Вж. подробно Ставру, Ст. Човешкото тяло като предмет на вещни права, С., ИК Сиби, 2008.

³¹ Вж. например Ставру, Ст. Да притежаваш ент! Време и собственост. // Пирон, 2021, № 21, с. 1-17 (за особеностите на модела на собственост върху дърветата и горите), Ставру, Ст. Да дресиращ облак или

Дори и самият факт, че се налага (без)спорната теза да бъде повторена (понякога с назидателен тон), това вече е плодородие, защото, както ни учи Делъоз, всяко повторение е облечено в своето различие. Явната неправилност е мястото, от което започва всяка сериозна теория. Одрадек е (не)видимата причина за съществуването на теорията на собствеността. Напреженията в юридическите понятия трябва да бъдат експлицирани и усилявани, за да се създаде поле на регулативна съзидателност. Само така може да разговаряме с Одрадек, без да го изгубим, само така може да се отнасяме към дивото по начин, който го оставя в положението на свободно дете. Само така ужасът ще се превърне в надежда и заплетените нишки ще продължат да се въртят.

как "облачето бяло" се превърна в урагана "Катрина". // Етически изследвания, 2020, Година V, брой 5, кн. 3, с. 178-195 (за собствеността и управляването на природните феномени) и други.